

Kavşaktaki Alevilik ve Yol Gösterici Bir Şahsiyet Olarak Hoca Ahmet Yesevi

Yrd. Doç. Dr. Hamit AKTÜRK¹

Öz

Bu çalışma temel iki önerme üzerine kurulmuştur. Bunlardan birincisi, Aleviliğin bir değişim sürecinde olduğu; diğer ise, bu değişim sürecinde sembol şahsiyetlerin değişimin yönünü etkileyebilecek bir konumlarıdır. Aleviliğin kendisini refere ettiği sembol değer ve şahsiyetlerin öne çıkan yönleri bu açıdan büyük bir önem arz etmektedir.

Günümüzde ortaya çıkan Alevilik yorumları kendi anlayışına uygun örnekler bulabileceği şahsiyetleri öne çıkarmakta diğerlerini göz ardı etmektedir. Günümüzde Alevilik tanımlamaları yapılmakta ve Aleviliğin aslında ne olduğu üzerinde tartışma yürütülmektedir. Bu kapsamda Alevilerin önünde uzun vadede beş seçenek olduğunu söylemek bizce mümkündür.

Bunlardan birincisi, Aleviliğin müstakil bir din olarak varlığını kabul ettirmesidir. İkinci ihtimal Şiileşme tercihidir. Üçüncü seçenek Sünnileşmektir. Dördüncü seçenek ise geleneksel Alevi değer ve referansları doğrultusunda bir Alevilik anlayışının yaygınlık kazanmasıdır. Beşinci olarak da bu saydığımız dört Alevilik yorumu arasındaki ayrımın keskinleşerek artması, tabir caiz oluşturma heterodoksinin heterodoksalarının yaygınlaşmasıdır.

Farklılaşan ve yeniden yapılanan deyim yerindeyse Rönesans yaşayan Aleviliğin bu değişim sürecinde bazı sabitelere ihtiyacı vardır. Değişim ivmesinin açısının geleneğe oranla çok büyük olmaması için bu sabiteler ve referans kişiler büyük bir önem arz etmektedir.

Biz bu çalışmamızda Alevi Bektaşî düşüncesinde önemli bir yeri olan, ancak hak ettiği önemi görmemiş bir şahsiyet olan Hoca Ahmet Yesevi'yi ele almaya çalışacağız. Hem Alevilikte hem Bektaşîlikte hem de diğer sufi yapılarda önemli bir konum işgal eden Hoca Ahmet Yesevi

¹ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Sosyolojisi Öğretim Üyesi akturkhamit@gmail.com

sembolik öneminin yanında aynı zamanda Anadolu'nun müslümanlaşmasının da kilit isimlerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin hocası olması hasebiyle Anadolu Alevi ve Bektaşilerini en derinden etkilemiş, Alevi Bektaşî kültüründe "dört kapı kırk makam" şeklinde formüle edilen eğitim ve arınma sisteminin kurucusu olarak tarihteki yerini almıştır. Bu haliyle Hoca Ahmet Yesevi, değişim ve yapılanma sürecindeki Aleviliğin ihtiyacı olan örneklige ve sabitelere fazlasıyla sahip bir şahsiyettir.

Anahtar Sözcükler: Şiilik, Alevilik, Hoca Ahmet Yesevi,

Giriş

Anadolu özelinde Sünni yorumun toplumsal ve teolojik izdüşümlerini anlamak için nasıl ki İmam Azam, İmam Buhari, İmam Gazzali ve İbni Arabi dörtlüsünün birbirlerinden ayrıştırılmadan ele alınıp değerlendirilmesi gerekli ise aynı şekilde Alevilikte de Alevi düşüncesini etkilemiş temel şahsiyetleri birlikte değerlendirmek gerekir. Bu şahsiyetler özetle; Hz. Ali, İmam Cafer, Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, daha sonra Pir Sultan ve Şah İsmail'in de içerisinde yer aldığı "yedi ulu ozandır". Bu şahsiyetlerin her birisi Alevi düşüncesinin bir duvarını inşa etmiştir. Bunlar göz önüne alınmadan Alevilik doğru olarak anlaşılamaz.

Sözlü kültürden yazılı kültüre, kırdan kente, gelenekselden moderne geçişin tüm sancılarını yaşayan Aleviliğin bir yol ayrımında olduğunu söylemek kehanet olmayacaktır. Modernleşen, şehirlileşen, rasyonelleşen, bireyselleşen Alevilerin önünde Alevilik açısından dört seçenek vardır. Otorite yıkılmış, gelenek yeniden kurulmaktadır. Tabiri caizse bugün Alevilik her önüne gelenin üzerinde yorum yaptığı bir serbest alandır. Yeni Alevilik tanımlamaları yapılmakta ve Aleviliğin aslında ne olduğu üzerinde tartışma yürütülmektedir. Bu kapsamda dört farklı Alevilik yorumunun ilerde Alevi birey için birer seçenek olacağını varsaymak mümkündür.

Bunlardan birincisi, Aleviliğin yeni bir din olarak kabul görmesidir. Yeni bir sınıf olarak ortaya çıkan Alevi elitlerinin bu konuda büyük çabası vardır. Bu yeni elitler daha çok Alevi yazar, Alevi dernek ve vakıf yöneticisidir. Batıda yaşayan ve maddi manevi birikimlerini ülkeye aktaran Alevi diasporasının da bu konuda büyük gayreti bilinmektedir. Bugün Alevilik hakkında yazılan eserleri incelediğimizde büyük çoğunluğunun -en yumuşak söylemle-

Aleviliğin kökenlerinin İslam'dan çok daha eskilere dayandığı iddiasını görürüz. Son zamanlarda yazılan eserlerde, Aleviliğin, İslam'ın da güzel ve olumlu yönlerini içine alan müstakil bir din olduğu neredeyse genel bir kanı olarak sunulur. Çizilen Alevilik portresi öylesine idealdir ki, Alevilik her çiçekten bal alan bir arının ürünüdür adeta. Bu konu örgütlü Aleviliğin gündeminin ilk sırasındadır. Hatta örgütlü modern Aleviliğin en baskın unsurunun Aleviliği müstakil bir inanç, felsefe veya din olarak kabul ettirebilme çabası olduğu söylenebilir. Söz konusu Alevi dernek ve vakıfları bir yandan Alevi bireyin haklarını takip edip, mağduriyet üzerinden meşruiyet ararken, diğer yandan Aleviliği yeni nesillere aktarma misyonunu üstlenir. Bu haliyle gelenekte dedenin üstlendiği temsil ve epistemolojik kaynaklık vasfını kendi bünyesine alır. Ancak ne dedenin irfani bilgisine sahiptir ne de Aleviliğin deruni felsefi alt yapısından haberdardır.

İkincisi; Şiileşme tercihidir. Şurası bir gerçektir ki; *“Aleviliğin kaynakları nelerdir? Hz. Ali, Hz. Hüseyin kimdir? On iki İmam kimdir nasıl bir hayat yaşamıştır? Kerbela 'da ne oldu ve niçin oldu?”* diye soracak olan bir Alevinin yolu ister istemez Şii kaynaklarla kesişecektir. Bu kaçınılmaz bir karşılaşmadır. İster savunmacı, ister tarihselci, ister sembolik hiçbir tarih okuma biçimi bu karşılaşmadan Alevilerin Şii kaynaklardan etkilenmesini önleyemeyecektir. Böylesi bir karşılaşmada Alevileri Şiiliğe karşı koruyacak en önemli kalkan Aleviliğin tasavvufi kökleridir. Zira şeceresi Hz. Ali'ye dayanan tasavvufi ekollerde Hz. Ali'nin yeri oldukça önemlidir ancak Hz. Ali'ye ve on iki imama verilen bunca öneme rağmen hiçbir Şiileşme belirtisi görülmemektedir. Bunun sebebi, pergelin ayağını basacağı bir sabitenin varlığıdır. Ancak Alevilikte tasavvufi felsefi gelenek zamanla unutulmuş veya günümüzde bazı çevrelerce bilerek göz ardı edilmiştir. Aleviliğin tasavvufi felsefi köklerinden koparılıp çağdaş bir ideoloji olarak sunulması; modern, rasyonel, sorgulayan, özünü, kaynağını, tarihini arayan bir Aleviyi, Şiilik karşısında savunmasız bırakacaktır. Aleviliğin derin tasavvufi ve felsefi köklerinin en önemli temsilcilerinden biri de Hoca Ahmet Yesevi'dir. Bu açıdan özet olarak söylersek; Hoca Ahmet Yesevi'nin Hacı Bektaş üzerinden Alevi düşüncesine yaptığı katkılar, bugün Aleviliğin Şiilik karşısında en önemli savunma kalkanıdır. Bu kalkanı bilerek veya bilmeyerek göz ardı etmek, Aleviliğin değil Şiiliğin faydasına olacaktır.

Üçüncü seçenek, Sünnileşmedir. Tarih boyunca azınlık olarak dışlanan Alevi birey, modern şehirlerde, dışlanmasına sebep olan kimliğini gizleme imkânı bulmuştur. Şehirlerde ve sitelerde kimlik beyanına gerek olmadan modern hayat içerisinde varlığını sürdürebilmektedir. Bu gizli ve silik kimlikli/kimliksiz hayatın sonraki nesillerde nasıl bir etki

bırakacağını söylemek zordur. Şurası bir gerçektir ki, kültürel aktarımın yeterli ve sağlıklı olmadığı koşullarda sembollerin yeni nesillere ifade edeceği anlam önceki nesillerden farklı olacaktır. Kimliği oluşturan bileşenlerden öne çıkarılmayan ve savunulmak zorunda kalmayanı -normal şartlar altında- zamanla zayıflayacaktır. Çatışmanın olmadığı, herhangi bir kimliksel tehditle karşılaşmadığı, dışlanmadığı, ayrımcılığa maruz kalmadığı müddetçe modern hayat içerisinde kimliğini öne çıkarmayan bir Alevinin devasa Sünni kitle içerisinde erimesi olasıdır. Anadolu'da bu durumun pek çok örneği vardır. Yüz yıl öncesine kadar Alevi olduğu yöre halkınca çok iyi bilinen pek çok Alevi aşiret veya kasaba artık büyük oranda Sünnileşmiştir. Alevi kimliğini, Sünni kimliği karşısında canlı tutan iki temel olgu vardır. Bunlardan birincisi Alevi gettoları ve yarı gettolarıdır. Büyük şehirlerde ve Anadolu'da Alevilerin yaşadığı hemen hemen her şehirde getto özelliği gösteren Alevi mahalleleri vardır. Bunlar 2000'li yıllardan sonra çeşitli sebeplerle dağılmaya yüz tutsalar da hala varlıklarını devam ettirmektedirler. Diğer faktör ise çatışma ortamıdır. Çatışma var olduğu ve Alevi birey gerek mekânsal gerekse epistemolojik gettolarına sığındığı müddetçe Alevi kimliği refleksif bir şekilde kendisini Sünni çoğunluk karşısında savunmaya alacaktır.

Dördüncü seçenek ise, Aleviliğin geleneksel tarihsel yapısının sürdürülmesidir. Bu yapı, gayri Sünni² özellikler gösteren sufi bir yapıdır. Geleneksel Alevilik ne Şii'dir ne de İslam dışı bir inançtır, silik bir teolojiye sahip olduğundan dolayı Sünnilikten tamamen farklı olduğunu iddia etmek de zordur. Modern bağlamlarda, geleneksel yapıların varlıklarını tarihte olduğu şekliyle sürdürmelerinin mümkün olmadığı aşıkardır. Ancak tarihsel ve geleneksel referanslar ve kaynaklar bu konuda sabite görevi üstlenirler. Bu kaynak ve referans kişiler sayesinde Alevilik, aslından kopmadan modern hayatta varlığını sürdürebilir. Bu referans kişilerden biri de Hoca Ahmet Yesevi'dir.

İfade edilmesi gereken diğer bir seçenek ise, günümüzde Alevilik içerisinde mevcut olan Aleviliğin tanımına ve kaynaklarına yönelik fikir ayrılıklarının derinleşerek keskinleşmesidir. Ülkemiz geneli göz önüne alınacak olursa temelde birbirlerinden farklı dört Alevilik yorumunun varlığı göze çarpacaktır. Başka bir çalışmamızda biz bu Alevi ekollerini; ideolojik Alevilik, muhafazakâr Alevilik, kültürel Alevilik ve Şiileşen Alevilik olarak ifade etmiştik (Aktürk, 2013).

² Aleviliğin heterodoksi olarak isimlendirilip isimlendirilemeyeceği ile ilgili yoğun ve nitelikli tartışmalar yapılmıştır. Konumuzun dışında olduğu için bu konuya değinmeden birkaç kaynak vererek geçeceğiz. Söz konusu tartışmalar için bkz. (Fırlalı, 1996, 109-110; Bal, 2002, 116; Kutlu, 2003; 50; Çamuroğlu, 2000, 111-112; Yalçınkaya, 2009, 240-241; vs).

Alevilik Ekolleri ve Öne Çıkardıkları Simgeleri

Yukarıda alevi ekollerini ve bunların kendilerine has Alevilik tanımları olduğunu söylemiştik. Aynı şekilde Alevi düşüncesinin olmazsa olmaz şahsiyetleri olduğundan da bahsetmiştik. Bu Alevilik ekollerinin kendi anlayışlarını desteklemek için öne çıkardığı ve göz ardı ettiği tarihi şahsiyetler vardır. Bunları listelemek gerekirse şöyle özetleyebiliriz;

İdeolojik aleviler; Hz. Hüseyin'i, Pir Sultan Abdal'ı ve Hacı Bektaş Veli'yi öne çıkarırlar. İmam Cafer ve Ahmet Yesevi'yi görmezden gelirler. Hz. Ali'yi ancak işlerine geldiğinde yorumlayarak kullanırlar.

Muhafazakâr Alevilerde Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli, Türk kökenine vurgu yapılan Hoca Ahmet Yesevi ön plandadır. İmam Cafer, İmam Hüseyin, on iki imam silik bir figür olarak vardır. Pir Sultan gibi protest figürler göz ardı edilir.

Şiileşen Alevilikte; Hz. Ali, İmam Hüseyin, İmam Cafer ve on iki imam öne çıkarılırken, Anadolu'ya has figürler olan Hacı Bektaş, Pir Sultan göz ardı edilir. Horasan ve Türk kültürü ile bağlantıyı vurgulayan bir simge olan Hoca Ahmet Yeseviye ise hiç yer verilmez.

Senkretizm bir Fırsat mı Lanet mi?

Hoca Ahmet Yesevi'nin kim olduğu ve Alevi tarihindeki önemine geçmeden önce Aleviliğin bu tercih kavşağına gelişinin arka planın ele almakta yarar vardır. Neden Sünnilik veya Şiilik için böylesi bir kavşak söz konusu edilmezken, Alevilikte böylesi bir tehlike söz konusudur. Bu soru bildirimizin dayandığı temel sorulardan birdir. Bunun cevabını ararsak şunlarla karşılaşırız.

Alevilik minimum yazılı kaynağa ve devasa sözlü kaynağa sahip bir inançtır. Günümüzde bu devasa geleneği devralan ve yeni nesillere aktaracak olan sözlü kültürün aracı ve yorumcularının etkinliği zayıflamıştır. Zayıflayan bu bilgi halkası, Aleviliği üzerinde herkesin konuştuğu bir serbest atış kürsüsüne çevirmiştir. Seçmecî bir yaklaşım ve literal bir okumayla Alevi hakkındaki her iddianın delilleri sözlü kültür veya ilk dönem kaynakları içerisinde bulunabilmektedir ve nitekim bulunmuştur da.

Pek çok araştırmacı Aleviliğin senkretik yapısından bahseder. Alevilik bu söz konusu senkretik yapısı sayesinde bir dönem Vefailik, Kalenderilik ve Hurufilikten etkilenebilmiş, bir dönem sosyalizm ile birlikte yorumlanabilmiştir. Aleviliğin senkretik yapısının özellikleri ve tarihi örnekleri konumuz dışındadır. Biz daha çok Aleviliği senkretizme zorlayan sebepler üzerinde durmaya çalışacağız. *Alevilik neden senkretiktir?* sorusunun cevabı aslında tüm sözlü kültürel yapılar için geçerlidir. Bu soruyu şöyle sürdürebiliriz; *Sünnilik neden senkretik değildir?* Cevap basittir; müstakil bir kaynağın varlığı –ki bunlar Kuran ve Sünnettir- ve bu kaynaklara nasıl yaklaşılabileceğinin sistemleştirildiği bir usulün oluşmuş olmasıdır. Kaynak ve usul ikilisi, büyük fikir ayrılıklarının önüne geçmiştir. Pergel metaforu olarak bilinen sabit-değişken ilişkisinin betimlendiği meşhur örnekteki sabit ayak işte bu kaynaklar ve pergelin kullanım yöntemi ise “usul”dur. Pergel hangi açı ile açılırsa açılınsa sonunda ölçülebilecek bir sabit noktanın varlığı pergelin diğer ayağının yerini anlamlı kılmaktadır.

Bu durumun benzeri Şiilik için de söylenebilir. Kuran, Sünnet ve imamet olgusu Şiiliğin sabit ayağını oluşturmaktadır. Zaman içerisinde ortaya çıkabilecek her türlü durumun çözümünde sabit bellidir değişken bellidir. Senkretik yapılarda ise değişmez sabitelerin yokluğu/azlığı onların zamanla karşılaşılabilecekleri durumlara bir noktadan bakarak çözüm üretmelerini zorlaştırmıştır. Karşılaşılan durumlar ve üretilen çözümler ve toplumsal yapıda ve derin izler bırakmıştır. Bu izlerin adıdır senkretizm. Senkretizmin öznesi değil nesnesi vardır. Senkretizm içerisinde, zorunluluğu, esnekliği ve yaşama refleksini barındırır.

Alevilerin Şiileşme İmkânları/İmkânsızlıkları

İran'ın şu andaki durumu ve tutumu bir yandan Alevilerin Şiileşmelerini teşvik ederken, diğer yandan bu durumun önündeki en büyük engellerden birisidir. Zira İran İslam Cumhuriyetinin dışardaki imajı ve uygulamaları Alevilere en az Sünniler kadar uzaktır. Şayet İran İslam devrimini gerçekleştirmemiş olsaydı, sözlü kültürden yazılı kültüre geçen Alevilerin için Şiilik daha kolay ve Şiileşme daha yaygın olabilirdi. Ancak o durumda da günümüzde İran devletinin yürüttüğü Şiileştirme politikaları olamayacağı için, Alevilerin Şiilikle tanışmaları çok zor olacaktı.

Suriye olayları, daha önceleri birbirlerine uzak olan gayri Sünni yapıların bir üst kimlik altında toplanmasının temellerini atmıştır. Bu grupların inançlarında Ali, On iki İmam, Kerbela,

Hüseyin gibi bazı ortak noktalar olsa da temelde, birbirlerine çok da yakın değillerdir. Günümüzde artık Şii, Nusayri ve Anadolu Alevi'si kendisi sadece "Alevi" kimliği altında ifade edebilmektedir. Bundan on yıl öncesine kadar Şiilerle aynı isim altında tanımlanmak bir Alevi için kabul edilemez bir durum idi. Ancak bugün sosyal medya ve kitle iletişim araçlarında durumun hiç de böyle olmadığı açıktır. Alevi bireyin zihninde Suriye'deki savaş Alevi Sünni savaşıdır ve Şii İran ve Şii Hizbullah Alevi üst kimliği altında bu savaşta tarafını seçmiştir. Bu durum Alevilerle Nusayrileri ve Şiileri yakınlaştırmıştır. Bu üst kimliğe Şii yerine Alevi isminin verilmesi de bizce manidardır.

Yasaklar ve Sekülerleşme İlişkisi

Daha önceki yasaklar bir tarafa özellikle cumhuriyetle birlikte yasaklanan Alevi inancı ve kurumları Aleviliğin sekülerleşme yolunu iyice açmıştır. Yazılı kaynaklardan yoksun, şahıslara bağlı olarak yaşayagelen dini/sırlı bilgi bu yasaklarla birlikte önemli bir darbe almıştır. Epistemolojik bağ kopmuştur. Kopan bu bağ yerine günümüzde yeni bağlar kurulmuş ve bu kurulan yeni bağlar Aleviliği geleneksel olan yerine modern ve moda ideolojilere bağlamıştır. Kurulan yeni bağlar seçmeci bir tavırla işine gelen ilke ve şahsı öne çıkarmış, işine gelmeyeni göz ardı etmiş, etkisizleştirmiş hatta itibarsızlaştırmaya gayret etmiştir. Bu gayretler sonucu Aleviliğin deruni sufi boyutu ve bu boyutun temsilcileri ikinci plana itilmiş, bunun yerine metinler literal bir okumayla toplumsal muhalefetin araçlarına dönüştürülmüştür. Kendi çapında zahiri bir metin okuma biçimi, Alevi tarih okumasının ana yöntemi olarak kabul görmüştür.

Hoca Ahmet Yesevi Önemi ve Hacı Bektaş'la Bağlantısı Üzerine

Hayatı hakkında bilgi oldukça azdır var olan bilgiler ise menkıbelerle karışmıştır. Bu nedenle kesin bilgilere ulaşmak zordur ve var olan bilgiler de ancak menkıbelerden derlenen bilgilerdir. (Güzel, 2010, 201)

İslam'ı yeni benimsemiş Türkmen kitleler üzerinde etkili olan kalenderi ve Hayderi gibi batını zümrelerin etkilerine karşı Hoca Ahmet Yesevi bir ayağı şeriate basan bir tarikat teklifi sunmuştur. Bunun yanında dünyadan el etek çekme fikri yerine aktif bir dervişlik önermiş ve Türkmen kitleleri üretime hayatın içinde olmaya teşvik etmiştir. El emeğini satarak hayatını kazanmış ve kendisine bağlı geniş kitlelere bu yolda örneklik etmiştir (Özköse, 2006, 302).

Köprülü onun hakkında şöyle der; “Ahmed Yesevî vakarlı, uzak görüşlü ve muhakemeli bir Türk mutasavvıfıdır. Cüneyd-i Bağdâdî'nin ‘Tasavvuf terk-i deâvî ve kıtmân-i meâniden ibarettir.’ sözünü tamamen yerine getirmekteydi. Eserlerinde itikat esaslarını tehlikeye düşürecek özel yaklaşımlara rastlanılmamaktadır. Geniş perspektife sahip kimi İran sûfilerinin şeriata kısmen de olsa ters düşen dikkatsiz sözleri, aykırı fikir ve temayülleri Ahmet Yesevî’de görülmemektedir. Bir vakit namaz kılmayanın domuzdan farkı kalmayacağını söyleyecek kadar şer’î hükümlere bağlılık göstermekteydi. Her manzumesinde gûnahtan bahsedip istiğfar eylemekte, cennet-cehennem hâllerinden ve sûfi menkıbelerinden bahsederek tevazu ile mağfiret dilemektedir. Etrafında çok sayıda kişinin toplanmasında ana sebep, şeriat noktasında gösterdiği bu denli titizlik ve kullandığı sade dildir.” (Köprülü, 1993 s.76)

Hoca Ahmet Yesevî'nin, Hacı Bektaş veli ile bağlantısı Lokman-ı perende vasıtasıyla kurulmaktadır. Aynı zamanda Bahauddin Nakşibend’in de silsilesinde yer aldığı için (Güzel, 2010, 224) Nakşibendilik açısından da önemli bir simadır.

Onat’a göre Anadolu’da filizlenen Bektaşilik, Yesevilikle birebir aynı olmasa da aynı çizginin devamıdır. Aynı şekilde Hacı Bektaş her ne kadar Ahmet Yesevi ile görüşmemiş olsa da onun çizgisinin Anadolu’da sürdürmektedir. Özellikle *Velayetname* anlatılan durum Ahmet Yesevi ile başlayan süreç içerisinde mütalaa edilmelidir (Onat, 2012, 53; Melikoff, 2010, 36). Abdurrahman Güzel (2007), Hacı Bektaş’ın *Makalat* adlı eseriyle Yesevi’ye atfedilen *Fakrname’yi*; Hacı Bektaş’ın “dört kapı kırk makamı” ile Yesevî'nin “dört kapı kırk makamını” karşılaştırmalı olarak incelemiş ve aralarındaki büyük benzerliklere dikkat çekmiştir. Bu karşılaştırma incelendiğinde Aleviliğin klasikleri olarak kabul edilen *Velayetname* ve *Makalat*’ın Yesevî'nin eserleriyle gerek içerik gerekse üslup açısından büyük benzerlikler taşıdığı görülecektir. Melikoff (2010, 39-40) aynı karşılaştırmayı Hoca Ahmet Yesevî'nin ezgi eşliğinde söylenmek üzere tasarlanmış *Divanı* ile Bektaşî nefesleri için yapar. Aradaki üslup ve amaç benzerliğine dikkat çeker. Melikof ayrıca Yesevi zikirlerindeki kadınli erkekli birlikteliğin de Anadolu Aleviliği tarafından yaşatıldığını ileri sürer.

Yesevi geleneği Lokman Perende ile Hacı Bektaş’a nakledilmiş ve bu gelenek Anadolu’da Hacı Bektaş sayesinde devam etmiştir. Onun etkilerini daha çok Bektaşilerde görmek mümkün olur.

Osman Türer'e göre (1995, 15-16), Şiilik ve aşırı batını ve sırrı akımların Türkler arasında karşılık bulmasının temel sebebi Hoca Ahmet Yesevi ve onun zahir batın birlikteliğinin sunan tatminkâr tasavvuf yorumudur. Şayet bu damar Türk İslam tarihinde gereken yerini almamış olsaydı, Şiilik ve diğer aşırı batını akımlar Türkler üzerinde çok daha büyük bir etkiye sahip olabilecekti. Bu konumuyla Hoca Ahmet Yesevi Türk İslam tarihinde büyük bir öneme sahiptir.

Şurası bir gerçektir ki günümüzde Alevilik olarak sunulan kitaplarda Yesevi'nin yeri yoktur. Ancak Aleviliğin kaynakları şayet Hacı Bektaş'a dayanıyorsa ve *Makalat ve Velayetname* birer Alevi klasiği olarak kabul ediliyorsa açıktır ki Yesevilikle Hacı Bektaş arasında bir ilgi vardır. Günümüzde Alevi belleğinde mitolojik bir unsur olarak yer Hoca Ahmet Yesevi hakkında ve onun Hacı Bektaş üzerindeki etkisi hakkında karşılaştırmalı eserlere daha fazla ihtiyaç olduğu açıktır. Fiğlalı'ya (1996, 107) göre göçlerle Anadolu'ya gelen ve Anadolu'nun İslamlaşmasında etkili olan dede, baba gibi adlarla anılan dervişler Yesevi kökenlidir ve onun öğretilerini şifahi sözlü kültür içerisinde Anadolu'ya taşımışlardır. Fiğlalı'ya göre kendilerini Yesevi'ye atfederek Anadolu'ya gelen dervişler aynı zamanda eski Türk kültürüne ait pek çok figürü de İslam içerisinde sunmuşlardır.

Konunun uzmanlarından İrene Melikof'a göre (2010, 37), Şaman geleneklerinin İslam kılıf altında yaşamasının önemli bir sebebi Yesevi tarikatının bu durumu kolaylaştıracak öğeler içermesidir. Ona (1993, 167) göre Yesevilik Doğuda Nekşibendiliğe, batıda ise Bektaşiliğe kaynaklık etmiştir ki bu iki tarikat aslında birbirlerine taban tabana zıt olmalarına rağmen Yesevi köklerde buluşabilmektedirler.

Aleviliğin Şiileşmesinin, Sünnileşmesinin ve müstakil bir inanç olarak İslam'ın dışına çıkarılmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Aşağıdaki, tavsiyeleri ilgi çekicidir; "*Ey öğrenci! Eğer Hak Teâla'yı isteyip bulayım dersen, dini iyi bilen şeyhe mürid ol. Eğer mürid dini ilimleri bilmiyorsa, bu şeyh ona öğretir*" (Tosun, 2008, 82).

SONUÇ

Alevilikle Sünniliği birbirine yaklaştıracak, ön yargıları kaldıracak ortak paydalardan en önemlisi tasavvufi ilkeler ve bu ilkeleri eserlerinde ve hayatlarında muşahhaslaştıran referans şahsiyetlerdir. Bu ortak şahsiyetlerden en önemlisi hem Sünnilerce hem de Alevilerce saygı

duyulan Hoca Ahmet Yesevi'dir. Hoca Ahmet Yesevi ve onun tasavvufi ilkeleri etrafında ortaya konulacak ortak ilkeler kutuplaşmayı azaltacak, inancın siyasallaşmasının önüne geçecek referanslar sunabilecektir.

Hoca Ahmet Yesevi gibi hem Sünnilerce hem de Alevilerce saygı duyulan ortak referans değerlerin göz ardı edilmesi yol ayrımındaki Aleviliğin istenmeyen mecralara kaymasına yol açacaktır. Sekülerleşen, sekülerliği içselleştiren ve bu Aleviliğe tarihten örnekler arayan ideologların önündeki en önemli set de söz konusu ideal şahsiyetlerdir.

Her ne kadar Ahmet Yesevi'nin Anadolu Aleviliği üzerindeki etkilerinin boyutu tartışılrsa da bu konuda yapılan karşılaştırmalı eserlerde Hoca Ahmet Yesevi'nin Hacı Bektaş ve öğretisi üzerindeki etkisi açıktır.

KAYNAKÇA

- Aktürk, H. (2013). Toplumsal Değişme ve Alevi Dernekleri. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kayseri.
- Bal, H. (2002). Alevi Bektaş Kültürü Sosyolojik Araştırmalar. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Çamuroğlu, R. (2000). *Değişen Koşullarda Alevilik* (3. Baskı). İstanbul: Doğan Yayınları.
- Fiğlalı E. R. (1996). *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*. 4. Baskı. Ankara: Selçuk Yayınları
- Güzel A. (2007). "Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'da Dört Kapı Kırk Makam" *Türk kültürü ve Hacı Bektaş Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 41. Ankara
- Güzel A. (2010). "Ahmet Yesevi'nin Hayatı". *Anadolu'da Aleviliğin Dünü Bugünü*. Ed. Halil İbrahim Bulut. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları. ss. 2015-232
- Kutlu, S. (2003). "Aleviliğin Dini Statüsü: Din Mezhep Tarikat Heterodoksi Ortadoksi ya da Metadoksi". *İslamiyat*, VI, 3, 31-54
- Melikoff, I. (1993). *Uyur İdik Uyardılar Alevilik Bektaşilik Araştırmaları*. Çev. Turan Alptekin. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Melikoff, I. (2010). *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*. Çev. Turan Alptekin. 7. Baskı. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Onat H. (2012). "Ahmet Yesevi - Hacı Bektaş Veli Çizgisinde Velayetnamenin Anlam ve Önemi Hakkında". *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 3. Ankara ss. 46-54
- Özköse K (2006), "Ahmet Yesevi ve Divan-ı Hikmet". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 7. sayı: 16, ss. 293-312. S.298
- Tosun N. (2008). "Hoca Ahmet Yesevi ve Takipcilerinin Temel Görüşleri". *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergi*. Bişkek. Ss . 81-89
- Türer O. (1995). "Hoca Ahmet Yesevi'nin Türk İslam Tarihindeki Yeri ve Tasavvufi Şahsiyeti". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı: 12. Erzurum. Ss. 11-27
- Yalçınkaya, A. (2009), "Ahmet T. Karamustafa, Tanrının Kural Tanımaz Kulları İslam Dünyasında Derviş Toplulukları 1200-1550 (Çev. Ruşen Sezer)". *Kitap Tanıtımı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64-3, ss. 239-250.